

Disputatio Philologica Ad Illvstrandvm Locvm Act. XVII, 26

Halae: Ex Officina Faberiana, [1754?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn873355687>

Druck Freier Zugang

Cl. B.
48. 6. 11.

61.

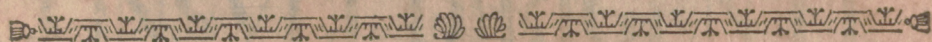
281

Fa 1092 (61.)

1. Struense de transitu a morte spirituli ad vitam etc.
2. Baumgarten vindiciae vocis Oros in oracul. paulin.
3. Steck. vindiciae libertatis ecclesiæ germanicæ.
4. Struense de perfectione renatorum.
5. Michaelis demonstratio. tentamen, quod Josephus israelis filius facit.
6. Joh. Recht Rabbi ringhofer Gmgl. - Vnrschrift.
7. Hase de stilo prophetæ Amosi.
8. Baumgarten Pax passauensis.
9. Stiberiz de nomine Mesia.
10. Baumgarten de limitibz lib. etali consoientia etc.
11. Baumgarten de abusu locutionum anthropopathic.
12. Semler de degeneratione monastica.
13. Zachariae illustratio loci act. XVII. 26.
14. Ellenbergeri præliminaria ad introductionem in novum. Test.
15. Gambs de Zizaniis.
16. Baumgart. de limitibz in concilianda rationi doctrina revelata.
17. Anmündung des übr. vint. gaudium von Vater Joh. d. J. G. H.
18. Hase de muliere ambiente virum. ad Ier. xxxi.
19. Idem. de falsæ notæ prophetis.
20. Knapp de perseverantia credentium vqz ad. finem.
21. Hase de manu super throno Sei.
22. Semler de concilio tridentino.
23. Michaelis de variis sanct. spiritus appellationibz.
24. Osiandrus de angelis in genere et in specie.
25. Hofmann. de singulari hebraeorum cura.
26. Winckelmann de analogo rationis in scholis inferior.
27. Rupprecht de societate litteraria rhenana.
28. Leyes academiae Frid.
29. Schubert de iustitia Sei.
30. Apollonius de modo effectus animi etc.
31. Lambert vitia partium genitalium etc.
32. W. Causas incrementum corporis animalis etc.

33. Büchner de praecipitatione chemica.
34. Nietzoi de morbi salutaris notione.
35. Segneri specimen theoriae turbinum.
36. Alberty de maiori frequentia apoplexiae in eruditis.
37. Juncker de utilitatibus dolorum.
38. Müller de cathana telluris nostrae ruina.
39. Eberhard de modocordis.
40. Juncker de usu corticis.
41. Büchner de ventriculi sub coelo frigido.

DISPVTATIO PHILOLOGICA
AD
ILLVSTRANDVM
LOCVM ACT. XVII, 26.

QUAM CONSENTIENTE
AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
PRAESIDE

M. GOTTHILF TRAVGOTT
ZACHARIAE

PHILOSOPHICAE FACVLTATIS ADIVNCTO
LONGE CELEBERRIMO

FAVTORE ATQVE PRAECEPTORE

MAXIMA QVA DECET OBSERVANTIA
SEMPER COLENDO

D. IANVARII MDCCLIII.

PVBLCO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTET
AVCTOR ET RESPONDENS

GODOFREDVS KRAVSE
SCHWARZBACO-HIRSCHBERGA-SILESIVS

S. S. THEOL. CVLTOR.

HALAE, EX OFFICINA FABERIANA.

DISPUTATIO PHILOLOGICA
AD
ILLVSTRANDVM
LOCVM ACT. XVII. 26.
PRAESIDE
M. GOTTHILF. TRAVGOTT
ZACHARIAE
PHILOSOPHICAE FACULTATIS ADIUNCTO
LONGE CELEBRIMO
FAVTORE ATQVE PRAECEPTORE
D. IANVARII MDCCCLIII
PABTICO ERVDITORVM EXAMINI SVMMITTE
AVCTOR ET RESPONDENS
GODOFRIDVS KRAVSE
SCHWARZBACH. HIRSCHBERGA. SILSIVS
S. S. THEOL. GALLER
HALLAE, EX OPTICINA FABERIANAE.

VIRIS
EXCELLENTISSIMIS, AMPLISSIMIS
CONSVLTISSIMIS,
EXPERIENTISSIMO
PRVDENTISSIMISQVE,
CONSVLI DIRIGENTI,
PROCONSVLI
ET
IVDICI PERPETVO,
SENIORI,
SYNDICO,
CETERISQVE ORDINIS SENATORII
IN INCLVTA CIVITATE HIRSCHBERGENSI.
PROCERIBVS ET PATRIBVS CONSCRIPTIS,
GRAVISSIMIS
LONGEQVE MERITISSIMIS
SVIS
MAECENATIBVS AC PATRONIS
OMNI PIETATIS ET REVERENTIAE
CVLTV AETERNVM PROSEQVENDIS,

DISPUTATIONEM
HANC PHILOLOGICAM
IN
DEBITI HONORIS, GRATAEQVE MENTIS
INDICIUM
CVM OMNIGENAE PROSPERITATIS VOTO
EA, QVA PAR EST, ANIMI PIETATE

ET OBSERVANTIA.

D. D. D.

Observantissimus et deditissimus

Cultor.

GODOFREDVS KRAVSE.

§. I.

Permultae rationes adsunt, cur in eligendo
dissertationis argumento hoc elegimus.
Namque hoc dictum & effatum *Pauli*
Act. XVII, 26. tractatione dignum esse
putauimus, 1.) quia ex difficiliore &
sublimiori *Pauli* sermone desumptum est: 2.) quia ad ori-
ginem humanam rite perspiciendam & ordinem in na-
tura a Deo constitutum, manuducit; qualis institutio
necessaria praeprimis erat inter infideles *Pauli* audito-
res, qui verum Deum non noscebant. 3.) Tandem

A 3

haec

haec verba consideratione attenta digna iudicauimus, quoniam locutiones quaedam earumque sensus aliquantum obscuriores videntur: hae sunt rationes, ob quas putauimus, operae pretium fore, si singula huius dicti verba exponeremus, ac eorum proprium significatum ostenderemus.

§. II.

Ad occasionem, qua *Paulus* hoc effatum protulit, quod attinet, desumptum illud est ex eo sermone ad *Athenienses* de Deo ignoto v. 22-31. quem in *Arcopago* habebat, in quo sermone praeclare illis ostendit, quo modo se Deus hominibus reuelauisset, eosque reprehendit, quod suam in eo non collocassent spem, sed magis in Diis fictitiis. Hoc erat *Paulo* noua occasio, peruenienti ad originem hominum eorumque a vero Deo dependentiam ostendendam, quippe qui tempora omnibus hominibus praedefiniuisset et terminos quoque eorum habitationis determinauisset. Auditores, quos hic habebat Apostolus, non ex plebe solum homines erant, quales adfuisse ex antecedentibus satis apparet v. 17-19. (Disseruerat enim in foro ad eos, qui conuenerant, quorum plerique ex plebe esse solebant;) verum etiam probabiliter maioris auctoritatis homines, qui ob frequentem populi concursum aduenerant, ut viderent, quid noui fiat v. 21. Ex hoc hominum coetu permulti quam maxime erant *Paulo* aduersarii, cum de Christo crucifixo et resurrectione e mortuis praedicaret: his auditis studio quasi incendebantur accuratius percipiendi, in quo confisteret haec noua doctrina, quam annunciauerat. Haec cupiditas apud multos maxime ex eo proueniebat, quod au-

audire cuperent, quid noui fieret & diceretur a *Paulo*; verum iis doctrinis, de quibus postea est locutus, nolebant assentiri. Post sermonem enim finitum quidam doctrinam eius irriserunt v. 32, quippe quae vel captum eorum transcendebat, vel cum opinionibus ex Philosophia praeconceptis consistere non poterat.

§. III.

Sermo autem, quem habebat *Paulus*, non erat defensorius coram iudicibus, licet locus alias esset, obsumum iudicium *Atheniense* haberi solebat. Nam non iudicium proprie, sed locus *Areopagus* vocari solebat, quod ex *Pausania in Atticis* c. 28 constat: ἐστὶ δὲ Ἀρειος πάγος, καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἀρεῖς ἐνταῦθα ἐκείσθην: hac urbis pars *Areopagus* dicitur, quia primus Mars ibi capitis causam dixerit. Licet autem hic esset locus iudicii, non tamen sequitur, quod ad iudicium illi conuenissent, quod neque locutiones ἐπιλαβόμενοι ἤγαγον v. 19. atque σταθεῖς v. 22. probant. Utraque enim de alia abductione & constitutione adhiberi solet. Quod ad ἐπιλαμβάνειν attinet, generatim significat *sumere*, *apprehendere*; speciatim vero *manu prehendere*, quod patet ex *Matth.* 14. 31. *Marc.* 8, 23 *Luc.* 9, 47. c. 14, 4. *Act.* 23, 19. cum quibus conferri potest *Ebr.* 8, 9. Verbum ἄγειν abductionem quamlibet innuit a loco quolibet ad alium, quod ex *Luc.* 4, 40 c. 19, 35. clare perspicui potest. Hic ex comparatione notionis horum verborum cum toto sermone elucescit, quod *Paulum* non ideo apprehenderint, ut ad iudicium ducerent, sed magis apparet, hanc fuisse rationem, ut scirent, qualis sit noua illa doctrina, quam ipse doceret. Σταθῆναι significat *stare*, & est vox generalior de quolibet publice loquente

te vſitata, quo & pertinet ſermo coram iudicibus & ſermo coram alio populo. Conferri poſſunt *Act.* 2, 14. c. 27, 21. Neque irae tribuitur haec abductio, ſed curioſitati & cupiditati noua ſemper audiendi & videndi v. 21. *Athenienſes* maximam adhibebant curam, vt etiam in rebus religioſis variisque de religione ſententiis inſtruerentur: quod gens iſta prae aliis hac in re praeualuerit, teſtatur *Pauſan.* in *attic.* L. I. c. 17. ἐς θεοῦς εὐσεβεῖν ἄλλων πλεόν, ἄλλοις ἐς τὰ θεῖα ἐπὶ σπονδῆς. Accidit, quod in ſermone *Pauli* nullum veſtigium inueniatur, quod coram iudicibus tanquam maleficus ſtetiſſet, quoniam non iudices ſed viros *Athenienſes* compellat, nec crimina amolitur, ſed docet auditores. Vnde nec opus eundem locum fuiſſe credere, vbi iudices ſedebant, ſed circa illum locum, cum ſatis amplus fuerit campus *Martius*.

SCHOLION. In ſignificatione vocis, *Areopagi* diſſentiunt eruditi. Alii enim ab *aëns* ſignificante caedem deducunt, conſequenter *Areopagus* locum innuit, vbi de caede iudicium ageretur, qui ſunt *Stephanus* & *Suidas*. Clericus putat eſſe nomen haebraicum פגע פגע mons inuaſionis vel nocendi vel deprecandi cauſa. Rationes eius inueniuntur in *notis in paraphraſin Hammondi ſuper N. T. ad h. l. p. 348.* & in *Auguſtino* de ciuit. L. 18, c. 10. Sed quid opus eſt longius his longius repetitis deriuationibus, cum ſatis dilucida ſit *Pauſaniae* deriuatio, quod *Areopagus* nihil aliud ſignificet niſi collem *Martium* ſ. *Martis* graece *Αἰῆς* vocati, ſiue ratio a *Pauſania* adducta vera ſit, ſiue minus.

§. IV.

Postquam oſtendimur *Paulum* non coram iudicibus ſtetiſſe; progrediemur nunc ad ſcopum iſtius ſermonis inquit-

inquirendum. Auditores hic & indoctos & doctos habebat *Paulus*, nempe Philosophos Graecos qui seipsi opponerant, prout sententiae eorum id ferebant, hinc 1.) omnino erat *Pauli*, dicta sua istis prolixè explicare & probare, ne videatur aliquod minus probandum dixisse. Cum ipso disputauerant imprimis *Epicuræi* & *Stoici* in foro, quod dubio procul *Ceramicum* erat, vbi frequentissimus esse solebat hominum concursus, atque cui porticus, Stoicorum auditorium, propinqua erat, unde non improbabile est, ipsos Philosophos *Paulum* ad Areopagum secutos esse. 2.) Deinde hic sermonem facit, vt curiositati *Atheniensium* satisfaceret, qua flagrabant, noua & peregrina audire v. 20. quae autem peregrina ipsis videbantur, erat doctrina de vero Deo, de Christo ac resurrectione, quae illis huc vsque ignota fuerat. Licet enim praeconi doctrinae sacrae & tali curiositati hominum vti ad propagandam Euangelii doctrinam, quippe quae saepe huic admodum utilis fuit. Cum autem ob hanc doctrinam ab aliis censeretur quasi peregrinorum Deorum s. Daemonum annunciator, erat necessarium, 3.) vt imprimis demonstraret, se nec alienos Deos s. Daemones annunciare, quod insigne delictum erat inter *Athenienses*, quod multis Philosophis persecutiones grauissimas attulit, nec plures Deos colere.

§. V.

Iam aliquid de nexu monebimus huius effati cum reliquo sermone. Duplicem vero habet partem hic sermo α) continet descriptionem veri & summi Dei, quem *Paulus* praedicabat v. 22-28. β) exinde deductam exhortationem ad legitime colendum eundem Deum cum con-

B

latio-

latione de remissione praegressi contemptus eiusdem v. 29-31. Prior pars iterum complectitur \aleph) indicationem argumenti in genere, quae fit comparatione veri huius Dei cum Deo ignoto *Atheniensium* ob captandam eorundem beneuolentiam, dum se non novos praedicare Deos audirent v. 22-23. \beth) complectitur etiam descriptionem huius Dei ex operibus eius, ut eo melius eiusdem praesentiam prae fictitiis perspicerent v. 24-28. ubi mentionem iniicit $\alpha\alpha$) creationis omnium rerum v. 24-27. quae ab illo ad existentiam sunt perductae: $\beta\beta$) conseruationis quoque atque prouidentiae v. 28. Creationem describit $\alpha\alpha$) quoad vniuersum siue omnes res creatas v. 24. 25. ex qua omnium rerum ab ipso dependentiam, ejusque ab omni re existente independentiam probat $\beta\beta$) quoad homines imprimis v. 26. 27. qui non minus existentiam ipsi debent, ubi iterum $\aleph\aleph$) ipsam eorundem creationem describit v. 26. $\beth\beth$) simul vsum, qui hac ex cognitione in homines redundare potest, praclare v. 27. indicat.

§. VI.

Exinde iure concludimus Γ .) argumentum dicti nostri consistere in descriptione creationis hominum eorundemque a Deo dependentiae, cuius scopus ille est, ut media ipsis monstret, quibus ad veri Dei cognitionem peruenire hominibus, antequam reuelationem propiorum habeant, vel uti ea possint, liceat. Verus Deus iam ex intuitione coeli & omnium reliquarum rerum creatarum cognosci potest, quia inde apparet, mundum adspectabilem non a se ipso nec ab alio ente contingenti existentiam habere; consequenter concludi potest de-
re

re illum hanc enti independenti 2) colligimus, opposita esse effata huius loci falsae gentilium opinioni de hominum origine & Philosophorum Graecorum variis Physiologicis Systematibus, qui sibimetipsis ex principiis suis originem quandam generis humani fingeant. Vnde necesse erat, ut *Paulus* illis ostenderet, a quo originem suam vere haberent, & quis eorum tempus & vitae terminum definiuisset. 3) particulam *τε* quae respondet latinorum *que* argumenti continuationem indicare, & cum v. 24. de genere locutus fuerit, nempe omnium rerum creatione, iam vero v. 26. de singulari specie sermonem incipiat, de hominibus nimirum per *imprimis* quoque explicari potest.

§. VII.

Ad rem ipsam nunc progredimur & consideramus ipsius dicti contenta. Continet autem unicam propositionem, quae tamen ex partibus pluribus constat. Considerandum est a) assertum *Pauli* de hominum creatione ipsum ἐποίησε --- ἀνθρώπων. Hisce in verbis imprimis disquirendum est obiectum huius assertionis, quod est πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων. ἔθνος indicat in genere multitudinem aliquam s. *turbam* eadem ratione qua gens & natio, quod patet ex locutionibus scriptorum Graecorum, qui de hominum certa specie adhibent, ut ἱερέων ἔθνος, sacerdotum gens, ἐταίρων ἔθνος, amicorum gens apud *Homer*: *Iliad.* 9. necnon de rebus inanimatis, ut ἔθνος ὀνείρων, somniorum turba apud *Moschum* *Idyll.* 2; specialior deinde significatus est complexus hominum ab vno parente ortorum vel in vna regione degentium, qui moribus & lingua

B 2

con-

conueniunt, hinc in sacris litteris vel indefinite de gente quacunque, vt *Matth.* 24, 7. c. 25, 32. vel definite de certa natione seu gente assumitur, de quo conferri possunt *Luc.* 7, 5. *Ioh.* II, 48. 50. - 52. Hic laxior significatus obtinet, vt multitudinem s. turbam hominum indicet, licet & certo respectu totum genus humanum vna natio & gens vocari possint, quatenus ab vno parente originem trahunt. Vocantur autem ita ob insignem multitudinem hominum, qui ab *Adamo* originem trahunt.

§. VIII.

Quod totum genus humanum hic comprehendatur, signum vniuersalitatis $\pi\alpha\nu$ sufficienter indicat; consequenter omnes homines qui ante *Paulum* vixerunt, & cum illo coetanei erant, ac post illum vitam sunt habituri. Ergo omnia indiuidua diuersarum specierum & omnes nationes, nulla exclusa, comprehendit. Quod eiusmodi extensionem haec vox habeat, ex constructione, quia absolute sine vlla negatione ac restrictione ponitur, & ex *1 Tim.* 2, 4. intelligi potest. Adhiberi hoc potest aliqua ratione contra eos, qui statuunt, ante Adamum fuisse homines, quibus *Isaacus Peirerius* praeiuit, cum non alii ante Adamum existere potuerint, si omnes homines ab vno sanguine, scilicet *Adami*, sunt, de quo dictum nostrum aperte agit; si hoc conceditur, necessarium est, ante Adamum non homines fuisse. Si ante Adamum exstitissent homines, non opus fuisset, Adamum miraculoso modo ex terra formare ac producere. Nostram sententiam tota *Mosis* historia de creatione omnium rerum confirmat, nam *Genes.* 2, 5. dicitur: homo non erat, qui operaretur terram, ergo non alii homi-

mines antea aderant; *Paulus Adamum* I. Cor. 15, 45. 47. primum hominem diserte appellat & quae sunt reliqua scripturae sacrae testimonia; consequenter *Peirerius* sententiam suam contra claram sacrarum litterarum assertionem assumpsit & introducere cupiuit. Porro hoc adhiberi potest contra eos, qui huius mundi & simul huius terrae aeternitatem statuunt, qua infinitam hominum seriem statuere coguntur. Huius sententiae incertitudo ex antecedentibus quoque facile patebit; v. 24. in capite nostro dicitur: Deum mundum creauisse, ergo ab aeterno esse nequit, sed initium cepit, & homines ab vno Adamo originem suam, qui a Deo post reliquas res creatas productus est, trahunt: vnde sequitur, homines ab aeterno non fuisse sed in tempore esse productos & initium habere.

§. IX.

Cum dicti huius obiectum explicauerimus; nunc progrediemur ad assertionem de isto. Afferit autem *Paulus* de his hominibus: ἐποίησε ἐξ ἑνός αἵματος. Verbum ἐποίησε est a ποιεῖν, cuius generalior significatus est *facere*, quocunque modo id fiat, & *conficere*: specialior est, non existens ad existentiam perducere, cuius vel materia iam antea existit, vt τὰ ἀγάλματα ποιεῖν *simulacra facere* apud *Theophrastum*: ὁδὸν ποιεῖ ἀρρεν οὐκ οὐκον *parit marem*; vel nondum materia existit, id est creare ex nihilo, quem significatum apud Profanos deprehendere non licuit, quia creationem ex nihilo ignorarunt. In N. T. obtinet nostro capite v. 24. coll. *Matth.* 19, 4. vt & res creatae ποιήματα vocantur *Rom.* 1, 20. sicuti etiam *Tales* apud *Diogenem Laertium* L. I. §. 35. mundum vocat ποίημα θεοῦ, quod

quod ex eius sententia ex materia ab aeterno praeexistente factum erat. Hic uterque postremus significatus obtinere potest, respectu illius, a quo omnes homines descendunt, posterior, qui mediate saltem ex nihilo erat productus, quoniam ab aliis hominibus originem suam non acceperat, licet ex terra tanquam materia quadam sit creatus: respectu vero hominum ab eo ortorum prior significatus locum habere potest.

§. X.

Reliquum adhuc est epitheton assertionis, quod igitur nunc aggrediendum erit, quod sequentia verba includunt: ἐξ ἐνός αἵματος. Αἷμα in generaliore significato sanguinem, cruorem indicat, liquorem illum hominis vitalem. Hoc loco a plerisque putatur idem significare ac σπέρμα, quo sensu etiam *Iob.* 1, 13. occurrere debet; hinc quoque ea locutio deriuatur, qua pro genere etiam adhibetur, vel dum filius ex sanguine esse dicitur patris, ut ex alterius sanguine procreari idem sit ac ex eius semine generari, vel ex vno sanguine cum alio esse, ex eodem semine atque ab eodem parente genitum esse. Sic apud *Homerum Iliad.* τ. v. 105. τῶν ἀνδρῶν γενεῆς, ὃς αἵματος ἐξ ἐμεῦ εἰσι. *Eorum hominum ex genere, qui sanguine ex meo sunt*, ubi parua Scholia, quae *Didymo* tribuuntur, id ita explicant: αἵματος ἀντι τῆς σπέρματος, γενούς. Quo & referri potest *Odyss.* π. v. 300. Εἰ ἐτεόν γ' ἐμός ἐστι καὶ αἵματος ἡμετέροιο; si vere meus es, & sanguinis nostri. *Pindarus* itidem *Nemea* 1a. v. 43.

— Το τε Πεισανδору παλαι
αἷμ' ἀπο Σπαρτας.

sanguis eius & genus antiquum erat a Pisandro spartano. Nec
minus

minus *Hesychius* eadem ratione explicat vocem hanc: *Αἷμα, γενεῶν, σπέρμα τὰντας τοῖς γενεῶν καὶ αἷμα* εὐχομαι εἶναι. Qui vsus neque in aliis linguis ignotus est, vt *Troiano a sanguine* duci apud *Virgilium*, & in vernacula das Geblüt. Siue igitur sanguis siue semen vertatur, eadem ratione intelligi potest, cum eadem locutio in plerisque linguis obtineat, vt ex sanguine alicuius esse, nihil aliud indicet, quam ex eius progenie ortum trahere. Quae enim *Cel. Georgius* monet in notis ad editionem suam N. T. 1736. si per semen vertatur, *Eua* exclusum iri ex iis hominibus, nihil faciunt, cum tantum de posteris *Adami* loquatur *Apostolus*, ad quos non potest referri *Eua*. Dum ex genere hominum excludi diceretur *Eua* eo, quod non ex semine *Adami* orta esset, ipse quoque *Adamus* ex illo excluderetur; nam nec *Adamus* nec *Eua* ex semine alterius sint concepti, sed prior ex terra productus, posterior ex eiusdem costa creata, consequenter haec locutio id indicat, quod omnes homines ex *Adamo* prognati sint, non exclusa *Eua*, quae etiam omnium hominum mater vocatur *Genes.* 3, 20.

§. XI.

Quaedam nunc monenda de epitheto *ἐν*, quod vel cum sanguine in eodem casu iungi potest, vt sit ex sanguine *vno*, vbi tunc idem est ac ex eodem; vel ad hominem pertinere potest, vt sit ex sanguine *vnus* scilicet hominis, quae tamen in explicatione secum plane conueniunt, & dum de *Adamo* explicamus, simili ratione vti in epist. ad *Ebr.* 2, 11. suppleri quoque potest *πατὴρ*. Per vnum igitur ex sententia interpretum ad vnum omnium *Adamum* primum hominem intelligunt, de quo solo tantum

tum afferi potest. Vnde innuit *Paulus* 1.) initio nondum plures quam vnicum hominem cum vxore sua existisse. Si plures adfuissent, non dici posset, quod in vniuersum omnes ab vno originem suam deducerent, 2) omnes homines huic vnico originem suam debere, licet non immediate, mediate tamen: vnde etiam hebraica locutio filiorum hominis orta est, qua ad primum omnium parentem respicitur, cum, si ad proximos parentes trahi deberet, pluralis numerus potius adhibendus fuisset. 3.) Cum omnes homines ab hoc vno oriantur, omnes eos inter se inuicem esse cognatos, quoniam ab vno sanguine sunt. Hanc rem quoque *Lactantius* in diu. instit. L. 6. c. 10. confirmat: *nam si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes orimur, certe consanguinei sumus*, ideo etiam alios eo amore, quo nosmetipsos amamus, complectamur. 4.) Imprimis & primario vnico Deo originem suam debere omnes homines, cum ille omnium patrem communem creauerit, quippe qui oriri non poterat nisi omnipotentia, voluntate iussuque summi Dei, cui et omnium hominum origo tribuenda, non ob hanc radicis solius creationem: verum & quod omnia ita constituit, vt propagatio generis humani commode riteque fieri possit, & conseruatione virium semper eius auctor maneat.

§. XII.

Opposuisse haec *Paulum* Philosophis gentilium atque eorum sententiis de generis humani prima origine, plures arbitrati sunt, vt *Corn. Adami* in *Observat. Theologico-Philolog.* p. 303 seqq. imprimis 1) iis, qui non summo Deo, sed inferioribus tribuere voluerunt creationem hominis, quod

quod *Arnobius* L. II. adu. gentes de *Platone* asserit. *Quid enim putamus habuisse rationis Platonem illum magnum, pie sancteque sapientem, cum hominis fictionem Deo remouit a maximo, & ad minores nescio quos transfudit.* Nitebatur haec eorum sententia conceptu quodam de Deo formato ex similitudine cum hominibus, quo Dei beatitudinem summamque tranquillitatem tolli sibi persuadebant, dum non maiores solum, verum & minores res terrestres curare deberet, vnde id potius ministris suis, diis inferioribus, commississe eum concluderunt. 2.) Alii arbitrantur, opponere haec *Paulum* praesertim *Epicurais* & *Stoicis*, cum quibus ipsi antea res fuerat. *Epicurais* ortum omnium hominum ex concursu atomorum, ex propria earundem vi motrice oriente, qua similia similibus cohaerent, deriuarunt, atque Deum ex mundi fabricatione plane *Epicurus* omisit, vnde ipsi omnem quoque prouidentiam denegauit, quippe cum beatitudini eius rerum terrestrium cura multum decederet, licet, quod ipsi male imputatur, Deum existere non negauerit. *Stoici* licet animam tanquam igniculum ex igne diuino depromptum describerent, materiam tamen aeternam crediderunt, quam Deus tantum modo formauerit, humanam mentem imprimendo, qualia plura affert de *Stoicis* *Censorinus* de die natali c. I. Nec minus in eo, quod ex vno sanguine omnes homines orti sint, aperte contradicere videntur vt *Antoninus* L. II. §. I. edit. opp. *Gatakeri* T. II. p. 35. οτι μοι συγγενης, ουχι αιματος η σπερματος του αντου, αλλα νου και θειας απομοιρας μετοχος. quod *congener mibi sit, non tam quod sanguinis seminisque eiusdem quam quod mentis & portionis diuinae mecum particeps.* Idem fere repetit L. XII. §. 26. p. 358. vbi vero tantummodo negare potest,

C

prae-

praecipuam rationem cognationis non in origine hac ab vno parente, sed in origine animae ab vno Deo quaerendam esse, vel saltem cognationem non consueto significato propioris nexus quoad cognationem sumendam esse, sed spiritali sensu. Vel, ut *Gatakerus* vult in notis ad hunc locum, *μὲν* supplendum, licet non mirari quoque debeamus, dum in imperatoris Ethnici scripto taliaprehendimus. Plura enim scripserunt dixeruntque Gentilium Philosophi, quae nos Christianos summum, quod hominibus concessum est, lumen, reuelationem puta diuinitus factam, falsa esse luculentissime docet. Si vera viderunt Ethnici, id dono insigni diuino, rationi sanae, tribuendum, si falsa crediderunt, id rationis insufficientiae & malo vsui facultatis huius animae adscribendum.

§. XIII.

Nec minus *Atheniensium* absurdae sententiae, esse se *αὐτοχθόνες* ex propria terra prognatos, Paulum haec opposuisse, alii arbitrati sunt, quod vberius explicat *Corn. Adami* l. c. Praedicat hoc imprimis *Isocrates* Panegyri. p. m. 65. ipsis eo maiorem honorem esse habendum, cum non alios ex terra sua depulerint, nec vastam ac vacuum acceperint eam, nec ex multis gentibus permixti, sed adeo honeste ac liberaliter nati sint, ut eam, quae eos produxerit, terram perpetuo tenuerint, adeoque de principatu aliis cum ipsis contendendum non esse, cum dubio procul antiquissimi sint. Sed vix putandum, putasse eos, plantarum instar ex terra se procreuisse, siue in arboribus pomorum instar prouenisse, sed potius ex sententia, quam quisque de origine hominum habebat,

bebat, explicanda haec est *αυτοχθονία*. Hac ratione tantum primi homines in terra Graecorum ex sententia eorum orti fuerunt, licet & rudis plebs satis crassos dubio procul de ea habuerit conceptus, cum qua tamen idem sensisse eruditos, nec huius sententiae absurditas, nec ea, quae de *Atheniensium* Philosophorum systematibus scimus, credere nobis permittunt. Homines emunctionarium quoque inter *Graecos* gentium migrationes & transitus coloniarum in Graeciam non ignorarunt, quod praecipue ex historicis eorundem patet. Cum *Paulus* omnibus falsis de hominum origine sententiis sua asserta opposuerit, simul etiam his obicem posuit, licet & id facile credamus, de hac singulari sententia ipsum vix separatim eo tempore cogitasse. Quae denique dicuntur de oppositione huius originis omnium hominum ex vnus hominis sanguine erga originem, quam gloriati sunt, ex sanguine diuino, vt Valerius Flaccus Argon. L. V. v. 126. canit

— — Est vera propago sanguinis, est ollis genitor Deus, ea huc vix referri merentur, cum diuinam hominum originem hic inculcare voluerit *Paulus*, ac de confutatione eiusdem verosimiliter non cogitauerit. Origo generis humana Deo sano sensu asseritur, licet incommodam hanc expressionem ex fictitio conceptu ethnicorum de Deo depromptam, ex sanguine diuino oriri, non admittamus. Ipse enim *Paulus* in eodem sermone approbat rite explicatum dictum Arati: του γαρ και γενεῖ εσμεν. v. 28. atque exinde legitimas adhortationes deducit.

§. XIV.

Ad ἐπιζῶντα igitur, quae *Atheniensibus* noua & inaudita erant v. 20, haec pertinent, cum ex dictis satis constet, veram ipsis, quomodocunque quoque sententiae eorundem explicentur, hominum originem ignotam fuisse. Nec mirum id est, cum fide demum s. reuelatione diuina plene ac perfecte intelligatur ortus omnium, quae existunt, ex nihilo & verbo diuino Ebr. ii. 3. Quae vero afferuntur sententiae veterum eodem redeunt, nullum momentum habent, vt *Iuliani* in fragm. p. 291. qui tanquam Deorum oraculum traditum ab antiquis sacerdotibus & mystis adducit, excidisse guttas sacri sanguinis, cum omnium ordinem instituerit *Iupiter*, ex quibus humanum genus ortum fuerit, atque deinde concludit ex iis, omnes homines cognatos esse, siquidem ἐξ ἐνὸς καὶ μιᾶς, ἐκ δυοῖν ἀνθρώπων, οἱ πολλοὶ καὶ πολλὰi profluxerint. Ille vero statim post verosimilius putat, plures initio statim homines fuisse, vnde hic consensus cum *Paulo* non tantus, quin imo nullus est, licet in testimonium afferat eum *Wolffius* in *curis philolog. & critic.* ad h. l. Vocarunt etiam homines consanguineos, sed ob convenientiam naturae, vt *Cicero* de *legibus* L. I. Non tamen negare his volumus, plura in fabulis de origine humana a gentibus effictis remansisse ex narrationibus *Mosaicis*, quae successu temporis adeo mutata ac corrupta sunt, vt nihil similitudinis cum primitiua narratione retinuerint.

§. XV.

Postquam huius effati ipsum argumentum considerauerimus; nostrum quoque erit, vt consequens huius
crea-

creationis, cuius auctor sermonis huius meminit, vberius explicemus. Continetur his verbis: κατοικεῖν -- αὐτῶν. Consequens ipsum quod hic allegatur, continet sequentia: κατοικεῖν -- γῆς. Vt autem propositi nostri rationem habeamus singulorum verborum significatum perquiramus. Verbum κατοικεῖν indicat *habitare, locum occupare*, ac hic scriptor facer hac voce innuere voluit 1.) hominum causā terram creatam esse, vt vtilitatem exinde caperent. Hominibus enim Deus terram ad diuturnam mansionem & commorationem dedit, vt in ea quasi domi essent. Quo Deus simul honori gloriaeque suae optime prospexit, quae eo magis promouetur, quo plures res creatae eius opera admirari possunt. Vnde & mundum ita instruxit, vt hominibus pluribus in suo ordine terrae prouentus vsui esse possent, quibus & initio dominium in omnes res creatas concesserat. Genes. 1, 26. 2.) Eam ob causam eorum quemlibet ex certa quadam terra vsum habere debere. Si enim terra nos legitima ratione vtimur, per hunc vsum Deus magis magisque magnificatur, siquidem simul vnus cuiusque rei pretium vere cognoscimus, & ideo propter magnum eius pretium in eum respicere adducimur qui eam rem produxit. 3.) Hinc patet, quod non de sola habitatione, sed, quod maius est, & de fructu capiendo ex illa & dominio in terram, hic sit sermo. Si homines hunc mundum adspectabilem tantum habitarent; fuisset contra Dei finem in creatione, siquidem omnium rerum creatarum felicitatem voluerit; ne autem haec impediatur, homini in terram dominium simul ac eorum, quae producit, vsum concessit. Infinitius hic more *Graecorum* ita adhibitus est, vt eadem ratione sit intelligendus, ac si dictum esset εἰς τὸ

κατοικῆν αὐτοὺς, vt finem & creationis mundi & beneficia, ob quae accipienda Deus homines creauit, indicet.

§. XVI.

Locus, quo homines habitare debent verbis indicatur: ἐπὶ πᾶν πρῶτον τῆς γῆς. Terra mundi partem, quam nos inhabitamus, significat, quae pars est τοῦ κόσμου v. 24. vbi de toto operum a Deo factorum ambitu fermo est, & in eodem, vt & in nostro commate contradistinguitur terra mundo, vnde terra tantum de globo terrestri hic assumi potest. Huc accedit, quod de iis tantum loquatur auctor sermonis, qui ab unico *Adamo* essent prognati, & non de omnibus rebus a Deo productis. Male igitur a quibusdam putatur, opponere haec voluisse *Paulum Epicuræis* plura corpora totalia inhabitata a rebus creatis ratione præditis credentibus. Ipsi enim cum incolis terrae, nec planetarum aliorum res erat. πρῶτον hic respondet hebraeae voci פָּנִי *facies*, quae quoque significat superficiem s. superiorem alicuius rei extensionem, vnde & graeca vox nihil aliud significat quam externam terrae partem superficiemque. Hebraeis quoque eadem locutio עַל פְּנֵי הָאָרֶץ admodum frequens est, adeoque inter N. T. hebraismos referenda erit. Vnde vitur hac locutione *Paulus*, quia superficies tantum habitationi hominum erat aptata, atque dum addit πᾶν, innuit nullam esse superficiei terrae partem, quae non hominum vsui inferuire debeat, ac licet tanta sit hominum ab *Adamo* prognatorum multitudo, vt numerus eorum computari vix possit, locum tamen habitationis ipsis non defuturum esse.

§. XVII.

§. XVII.

Dictis his addit denique Apostolus mentionem medii, quo adquiri voluerit Deus hunc usum in verbis: *οἰστας - αὐτῶν*. Vbi imprimis obiectum assertionis considerandum venit, quod indicatur verbis: *πρῶτα γινόμενος - αὐτῶν*. Quod ad primam expressionem attinet, *καιρός*, significat in genere quaelibet tempora siue rerum successiones vt dies, menses, anni sub iis comprehendantur: in specie autem tempora opportuna, vt apud *Hesiodum* Op: & Dier: v. 694. *καιρός δ' ἐπὶ παντ' ἀρίστος*, *tempus in omnibus optimum*. De sensu huius vocis differunt interpretes, quidam de fixis anni mutationibus, nec non de diebus aliisque successionebus intelligunt quod fit a *Corn Adami* l. c. p. 307. sed tempora hic putari constat, quae proxime ad hominem spectant, & imprimis quemlibet eorum in specie, quaeque ipsi praefixa sunt, quod de his successionebus dici nequit, quae existerent, dum plures singulares homines non existerent, quinimo dum res ratione praeditae non essent. Recte quidem horum constitutio & ordinatio aequae ad Deum refertur, ac reliquorum, a quo omnes eiusmodi mutationes terrae nostrae proficuae recte deriuantur, sed hoc loco subsequentibus & discrimini vtriusque locutionis recte stabilendo non optime conuenit, vt ex infra dicendis magis patebit. Vnde nec *Pythagoraeis* opponere id voluit *Paulus*, qui soli tribuebant has mutationes, iuxta *Iamblichum Protr.* p. 96. vt putat *Adami* l. c. cum & ii, qui Deo easdem adscribunt, non minus soli tribuere possint; nec *Epicuræis*, qui temporum mutationes & annorum vicissitudines negauisse dicuntur, quippe quod res erat a *Pauli* fine

remo-

remotissima. *Paulus* enim, postquam de creatione vniuersi locutus erat, praeprimis hominis creationem describit, atque simul demonstraturus, omnium hominem esse praestantissimum, addit, propter hominem omnia esse creata, & simul ostendit, quomodo Deus singulae speciei creaturarum rerum locum & tempus determinasset, & quam diu in terra commorari deberent, vt rite fruantur fructibus eius. Vnde plane abhorret a fine eius determinatio causae vicissitudinum anni atque confutatio opinionum philosophorum diuersarum de illa.

§. XVIII.

Alii igitur rectius vitae tempus hominum intelligunt, vt ita indeterminate sententiam suam exprimit *Wolffius* in *curis philolog.* ad h. l. quo igitur vel solus vitae terminus hominum indicari potest, vel melius latius & tempus, quo quisque in lucem edi atque in ordine rerum successiuarum consequi deberet, & tempus, quoad viuere deberet ille s. terminus vitae, cum hic eadem ratione de ordine cuiuslibet in serie rerum successiuarum sermo sit, sicut in sequenti de ordine in serie simultanearum rerum loquitur. Ex quo satis dilucide apparet, cum successio & simultaneus ordo sibi inuicem optime subiiciantur, nexui vocum melius consuli, dum ad tempora, ad homines proprie spectantia, quam si ad illa, quae mundum spectant, referuntur.

§. XVIII.

Dum verba porro inspicimus, adhuc obseruamus epitheton primae voci additum, *πρωταγωμενοι*. Deriuatur

tur id a *πρωτασσειν*, quod significat *ordinare*, *collocare*, *ordinem decernere*. Non vero proprie ad ipsam constitutionem spectat, qua reuera quilibet eo tempore eoque loco producit, sed potius ad decretum et consilium captum, quodnam sit tempus cuilibet conuenientissimum, atque vniuerso nexui omnium rerum aptissimum, licet et aliquo modo simul ipsa constitutio comprehendere eo potest, praesertim cum sapientissima consilia diuina executione non careant. Ad Dei igitur aeternum consilium respicit *Paulus* et determinationem, quo modo omnia sequi deberent. Vnde *πρὸ* non ad tempus tantum cuiuslibet hominis generationem immediate praecedens sed et ad antecedens creationis omnium s. ad aeternitatem pertinet, cum decreta diuina ab aeterno facta sint. Omnia enim Deus contingentia et eorum successiones, antequam sunt producta, distinctissime perspexit, et ei omnes singulorum mutationes sunt tanquam praesentes. Hinc simul id innuit *Paulus*, Deum tempora haec non arbitrarie instituisse sed singula quasi diiudicasse et eorum ac vniuersi vtilitati res accommodasse, vt suo ordine succedant et pereant, quo ipso omnis fatalis eius necessitas tollitur.

§. XX.

Restat adhuc secunda locutio *καὶ τὰς ἰσοθυσίας κατοικίας αὐτῶν*, cuius verba sigillatim iterum perpendenda. Primum est *κατοικία* hominum, quod hic iterum indicat locum vel regionem vel in solam habitationem vel in possessionem cuilibet a Deo concessam. Hoc enim etymologia & usus eius indicat, cum semper de loci cuiusdam in habitatione adhibeatur, licet alii minus recte id cum Hebreo *בית* com-

D

pa-

parare voluerint, ut iterum *durationem* sine tempus indicet, quod vult *Lud. de Dieu in notis* ad h. l. Eadem ratione, qua Deus hominum tempora ordinavit, quibus quilibet in lucem edi debebat, locum quoque determinavit, in quo terrae incola esset; hanc igitur vocem in primo suo significato retinere poterimus. Secunda vox *ὄρος* ab *ὄρος terminus, limes* et *ὄρος* f. *ὄρος* *pono* deriuatur, unde et designationem terminorum et ipsos terminos f. limites constitutos significat. Hic ultimam habet significationem, et termini habitationum sunt et ipsa regio, in qua quisque habitare vel nasci deberet et terra quam ipse possidere ac quoad pertingere posset, unde et cuilibet genti praefixi termini eo comprehenduntur. In superioribus Apostolus generatim dixerat, quod homines super terrae superficie habitare deberent; nunc magis determinat, nempe quod cuilibet genti, cuilibet homini certum locum Deus determinasset, quem deberet inhabitare, atque in eo aliis succedere. Male *Lud. de Dieu* terminos durationis f. vitae terminum intelligit, ac verbo decidi putat vexatissimam controuersiam de termino vitae, fixusne sit an mobilis: Sed huius iam in praecedenti voce mentio facta est, ac satis constat, hic primum de successiuorum et tunc de simultaneorum ordine sermonem esse. Nostrae sententiae plerique interpretes assentiunt. Vide *Adamium* l. c. p. 308. 309. *Wolffium* l. c.

§. XXI.

Praedicat tandem Paulus aliquid de terminorum hac designatione, quod praedicatum in voce *ὄρος* continetur, ab eadem voce *ὄρος* deriuanda, unde vox haec significat *definire, determinare* ac terminis reuera circumscribere, unde omnia a Deo dependere et a nemine alio definiri posse innuitur: hoc autem Deo competit, propter suam immensam sapientiam et bonitatem, quibus rerum creaturarum saluti prospicere eo voluit; ac huic etiam operi Deus tantum par fuit, quia ipse omnium rerum creator, qui successiuorum et simultaneorum nexum ab aeterno perfectissime perspexit. Comprehendit vero non solum praedeterminationem eorundem in mente diuina, verum etiam aeternitatem, ut reuera ad existentiam perducatur, quae praedefiniuit, ac hac ratione differt a superiori §. XVIII. *προτασσειν*. quod decretum Dei de rerum creaturarum ordine olim constituendo inuoluit, hoc autem redit ad

cx-

executionem illius decreti ab aeterno constituti. Definuit itaque Deus 1.) tempora, dum quemlibet hominem eo tempore nasci curauit, quo homo ille et vniuerso maximam vtilitatem afferre et sibi ipse felicitatem maiorem acquirere potuit. Cum enim Deus ex sapientia sua in constituendo rerum ordine non solum bonum publicum, verum et priuatum, quantum simul fieri potuit, respexerit, ac vtrumque ita promouerit vt summa perfectio huius nexus exinde appareat; nec dubium sit quin in vna serierum et successuarum et simultanearum plura saepius obsint impedimenta, quo minus vtrumque aequè promoueatur quam in alia: facile apparet, et in hoc ordine nihil arbitrarie, sed omnia sapientissime constituta esse. Praeterea definuit Deus vnicuique 2) habitationis terminos, cum cui libet genti diuersa climata ad inhabitandum et colendum dederit, quae diuersas inclinationes et ad diuersa officia aptitudines pariunt; hominisque constitutionem his climatibus accommodauerit, ipsumque eo posuerit, vbi plura commoda generi humano praestare poterat. Sic effecit, ne terrae partes quaedam plane vastae ac incolis priuatae mainerent, atque vt homines quamlibet inhabitantes naturam iis conuenientem nanciscerentur, ne laboribus quoque in iis diuersis rationibus subeundis impares essent.

§. XXII.

Opponi itaque hoc omnibus, qui prouidentiam diuinam negant, satis constat, cum in probanda creatione et conseruatione omnium hominum a Deo versetur. Demonstrat *Paulus* praeclare, cui omnes homines et primum ortum in Adamo et quilibet ortum suum in mundo tempore et loco suo acceptum ferant, qui verus et summus Deus esse dicitur, qui omnium rerum creator existit. Hinc nullus alius esse potest praeter ipsum, qui durationem existetiae rerum contingentium efficit: nam Deus solus praestare hoc valet, quippe in quo omnes ad id requisitae perfectiones viresque coniunctae adfunt, et a quo, vt summo omnium rerum moderatore et gubernatore, omnes hominum mutationes, quoad externa, dependent. Hoc praecipue Epicuræis Philosophis opponere potuit, quippe qui ob felicitatem Dei terrestria ipsum non curare putabant, vt patet ex *Lucretio* L. I. v

57. L. II. v. 645. quorum sententia ex falsa diuinae magnitudinis cum humana comparatione originem traxit; ac cum tales inter auditores suos habuerit *Paulus*, huic falsae de summo Deo opinioni obuiam ire legitima operum diuinorum descriptione, consultum ipsi visum; in his tamen Stoicos acerrimos impugnatores habebant, qui hanc doctrinam prae aliis vrgebant. Nec minus opponi potest dictum nostrum iis, qui saltim Deum minima non curare, persuadere sibi possunt, & quidem ideo quoniam maiestati eius esset inconueniens. Contrarium vero disertè affirmat *Paulus*, quando asserit, Deum adeo salutem hominum curauisse, vt & locum & tempus definiuerit, vbi & quam diu homines habitare deberent. Deus igitur minima hominum curare potest etiam sine perfectionum suarum imminutione, si earundem legitimas nobis formamus conceptiones; nec Deum ex hominibus metiri volumus, quique quorum imperfectioni tribuendum id est, quod non omnia curare possint, maiora itaque ab ipsis minoribus sint praeferenda.

F I N I S.

Corrigenda: p. 3. l. 8. ob l. vbi. p. 4. l. 8. Acci. l. Acce- p. 4. l. 20. Haebraicum l. Hebraicum. p. 4. l. 23. Augustino l. Augustinum. p. 4. l. 23. delearur longius. p. 4. l. 28. ostendimur l. ostendimus. p. 10. l. 25. Nemea l. Nemeis. p. 10. l. 26. Πεισανδρου l. Πεισανδρου.

❧ ❧ ❧

PRAESTANTISSIMO ATQVE AESTVMATISSIMO RESPONDENTI

S. P. D.
P R A E S E S.

ublice editis speciminibus litteras aliorum, amoris in scriptorem testes, addere, in consuetudinem abiit. Non tamen iam consuetudinem sequor, sed sincerum animi affectum, tuo specimini aliquid mearum litterarum adjuucturus, ne meo in te amoris deesse vlla ratione videar. Exhibes specimen aliquod ex philologia sacra depromptum, quod eo magis approbo, quo magis iis, quae sacris litteris lucem affundunt, studiis oblector. Sermonis Paulini ad Athenienses partem explicas, quae operam eiusmodi optime meretur. Potest enim sermonibus, qualis hic est, multis modis lux aliqua afferri, possunt ex sacratissimis religionis nostrae doctrinis illustrari, possunt & ex philologia, temporum, locorum, auditorumque rationibus lucem accipere. Ex his enim plerumque rationes & totius argumenti & singularium quarumlibet inibi obuiarum locutionum felicissime erantur. Id enim inprimis in Pauli scriptis admirandum, quod ita feliciter auditorum suorum indoli res propositas verbaque ipsa accommodare sciverit. Loquitur ad vulgum ratione magis vulgari, cum philosophis philosophari novit. Ipsi horum errores saepius occasionem praebent, aditum ad animos sibi parandi, & attentionem ad veritates inculcandas excitandi. Luculentissimum eius exemplum ipse hic sermo, cuius partem illustrandam sumfisti, exhibet, & si omnia eius verba rite ponderantur, ita ipsum locutum esse deprehenditur, ut non ex plebe solum homines, sed & qui sibi supra vulgum sapere videbantur, & multis in rebus vere sapiebant, hic inuenire potuerint, quae sibi dicta esse arbitrari poterant, quaeque ipsorum convictioni inserviebant. Sed quo excurro? Argumentum incepti, quod arcti epistolae limites capere non possunt. Filum itaque abrumpo, praepremis cum ipsa dissertatio tua ea, quae dixi, magis confirmare possit. Redeo itaque ad te. Me moderatore specimen defendere desiderasti philologici argumenti, quod mihi a te ipso quoque elaboratum exhibuisti. Non tamen muneri, quod praesidis esse solet, deesse volui, unde consilio tibi succurrere variaque in scriptione tua accuratius circumscribere ac limitare tuo desiderio satisfactorius non recusavi. Alieni oculi enim plerumque plus vident emendandum, quam scriptoris proprii, sed cum ipse brevitati consulere volueris, nolui pluribus augmentis &

D 3

ac-

✱ ✱ ✱

accessionibus locupletare eam, quae alias non incommode addi potuissent. Academico enim specimini & sufficit breuior disquisitio, scriptorisque dexteritas ex paucis iam plagulis dignosci potest, quod & tua te obtenturum esse opera certissime confido. De reliqua vita tua laudabilia multa dicere possem, si qua a me expectaretur laudatio. Nolo itaque plura commemorare praeter assiduitatem diligentiamque litteris impensam, quam ex duobus fere annis ipse magna cum voluptate obseruavi. Indignissimum enim comitem te expertus sum, siue noui foederis libros explicarem, siue Hebraicae linguae fundamenta traderem, siue sacris V. T. oraculis Theologiae cultori praeprimis intellectu necessariis illustrandis operam darem, siue in disputando exercitia instituerem, nec vnius horae memini, qua te non praesentem iis institutionibus, quas audire inceperas, vidissem. Vnde nec dubito, quin horum laborum fructus tibi nunquam sint defuturi, quod & ex animo tibi appreor, non consuetudinis causa, quae litteras eiusmodi votis finire iuberet, sed ob sincerissimum erga te amorem meum. Redis proxime in patriam, quae te dimisit, ut fructus colligeres, fructibus refertum te iam expectat. Agedum itaque, usui applica, quae in mense academica collegisti; eo enim sunt destinata, ut communi usui inseruiant. Absens quoque nunquam mei immemor viue, nec meum erga te amorem absentia minui posse credas. Si in posterum aliquid officii praestare tibi potero, nunquam & amori nostro & eis, quae tibi debeo, defuturum me esse, sanctissime promitto. Vale. Dabam in Acad. Frider.
d. XVIII. Ian. MDCCCLIV.

~~~~~

MONSIEVR.

J'ai reçu la proposition, que *Vous* m'avez faite avec toute la joie la reconnoissance & l'estime que je *Vous* dois. Il y a déjà long tems que *Vous* m'avez fait l'honneur non seulement de me promettre *Votre* amitié, mais encore de m'aggréger effectivement au nombre de *Vos* meilleurs amis. *Vous* n'en êtes pas demeuré là; & *Vous* *Vous* êtes appliqué de tout *Votre* pouvoir à remplir les devoirs d'un bon & sincere ami. Ce procédé est d'autant plus estimable, qu'il est certain qu'un bon & sincere ami est une merveille, dont on ne peut faire trop de cas. Mais je n'ai pas besoin de faire ici *Votre* éloge, puisque tous ceux qui *Vous* connoissent, *Vous* rendent témoignage que *Vous* êtes un homme sans fard. C'est donc un vrai bonheur pour moi, que de *Vous* avoir pour intime ami; aussi personne ne connoit mieux que moi le prix de *Votre* amitié; il ne me manquoit plus que l'occasion de *Vous* pouvoir donner publiquement des marques essentielles de la mienne, dont je *Vous* ai tant de fois assuré en particulier. En voici une des plus

plus favorables, où *Vous* avez donné une preuve éclatante des fruits que *Vous* avez recueillis par *Votre* travail. *Vous* avez expliqué dans *Votre* écrit d'une manière docte & élégante les paroles de *Saint Paul* qui traitent de la Création & de la Providence; & il est vrai que ce passage est de la dernière importance. Je pourrais m'étendre fort au long sur cette matière, mais je me suis proposé de ne *Vous* pas importuner par une trop longue lettre, & j'en ajouterai plus que deux mots. Premièrement que je serai toujours le plus intime de *Vos* amis, & qu'en cette qualité je prendrai toujours part à tout ce qui *Vous* arrivera, comme je fais aujourd'hui, en *Vous* félicitant sur l'honneur que *Vous* venez de recevoir. Dieu *Vous* fasse toujours prospérer en toute manière & *Vous* rende de plus en plus propre à son service, en *Vous* accordant bientôt dans notre chère patrie la digne récompense de *Votre* assiduité. La seconde chose que j'ai à *Vous* dire est que je *Vous* demande, *Monsieur*, la continuation de *Votre* Amitié; ne trouvant rien de plus vrai, que ce qu'on dit en proverbe, savoir: *Que celui qui n'a point d'ami, est étranger dans sa patrie.* Pour moi, *Vous* connoissez bien le fond de mon cœur, & en conséquence pouvez être persuadé qu'il n'y a personne au monde, qui soit plus sincèrement que moi.

MONSIEVR.

à Halle
ce 19 Janvier 1754.

Votre très-humble & très-obeissant
Serviteur & intime ami
GOTTLIEB HOFMANN
de Loewen en Silésie. Opposant.

VIRO PRAENOBILISSIMO ATQUE DOCTISSIMO
AVCTORI HVIVS DISPUTATIONIS AESTVMATISSIMO

S. D. P.

CHRISTIAN GOTTLIEB BENEKE
HAUSBERGA - GVESTPHALVS OPPONENS.

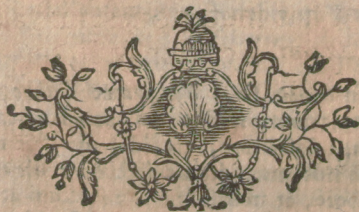
um in eo iam sis, *Vir praenobilissime*, ut in cathedram disputatorium, studiis tuis academice coronidem impositurus, descendas, credidi, me & amicitiae, quae huc usque nos mutua intercessit, & multis tuis in me officiis hoc debere, ut non solum tibi stadium academicum propediem laudabiliter felique successu finitum gratuler, siquidem diligentia tua cum studio

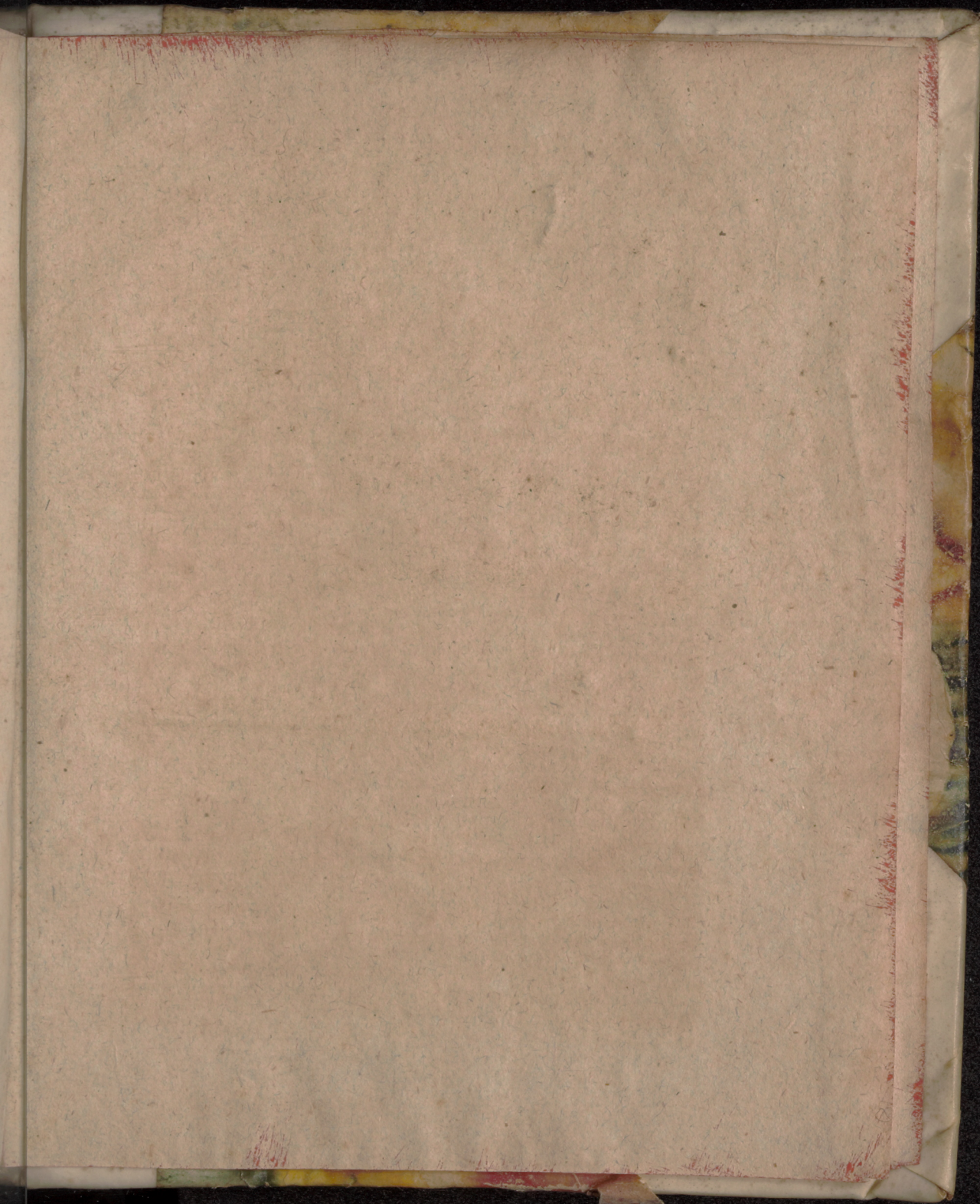

studio ac opera, quam in virtutis tramite terendo nauasti, te apud omnes bonos quam maxime commendarunt; sed etiam gratias persolverem maximas tam pro amicitia, in quam abs te receptum fuisse mihi auspiciato contigit, & cuius officia diligenter sancteque servasti, quam pro aliis favoris ac amoris tui documentis, & in his praecipue, quod iam opponentis provinciam benevole mihi demandare volueris, quod tuae in me benevolentiae genus tuam in me amicitiam declarat luculentissime. Iam inde a primo momento, quo in notitiam meam venisti, multa in te observavi, quae effecerunt, ut nihil magis in votis haberem, quam perveniendi in propiorem amicitiam tuam ac familiaritatem; vota exaudita sunt, & fateor tot tantosque Fructus ex hac in me redundasse, quantos a me unquam expectari fas erat. Studia communia quotidie arctius nos conjungebant. In collegiis Hebraicis te exemplum praecedente ad maiorem diligentiam me semper excitatum esse ingenue profiteor, dum in hac lingua addiscenda, cuius notitia Theologiae studioso nihil magis est necessarium, communi Praeceptore, GRAVISSIMO PRAESIDE TVO, multis, quid quod innumeris nominibus de me meritis usi fuerimus. Inter privatos parietes saepenumero certamen eruditum iniisse tecum, non sine magna laetitia memoriam subit, ex quo etsi inferior, doctior tamen semper discessi. Nisi modestiam tuam offensurus, virtutes tuas non fucatas, pietatem egregiam, timorem Dei, qui omnis verae sapientiae initium est plane singularem & adhuc multas possem alias commemorare. Verum virtus tua praecone non indiget, sed semper se ipsam quam maxime commendat. Liceat mihi, amice aestimatiissime, hoc unicum insuper addere; cum iam post breue tempus ex meis ex aliorum amicorum tuorum amplexibus ad penates redire velis, magnis precibus abs te mihi contendo, conserues mihi & in patria tua favorem ac amicitiam ulteriorem. O me felicem! si unica tantum occasio sese offerret, re ipsa meum amorem erga te ac amicitiam exprimendi, quam verba minime capiunt. Servet te summus & sapientissimus rerum humanarum moderator, annuat tuis conaminibus, adspiret tuis studiis nunquam desituri. Ipse ille Deus te praepararet ad insigne aliquando ecclesiae columnen futurum, atque ut multis hominibus viam ostendas tutissimam ad aeternam veramque salutem. Tunc bene vixisti.

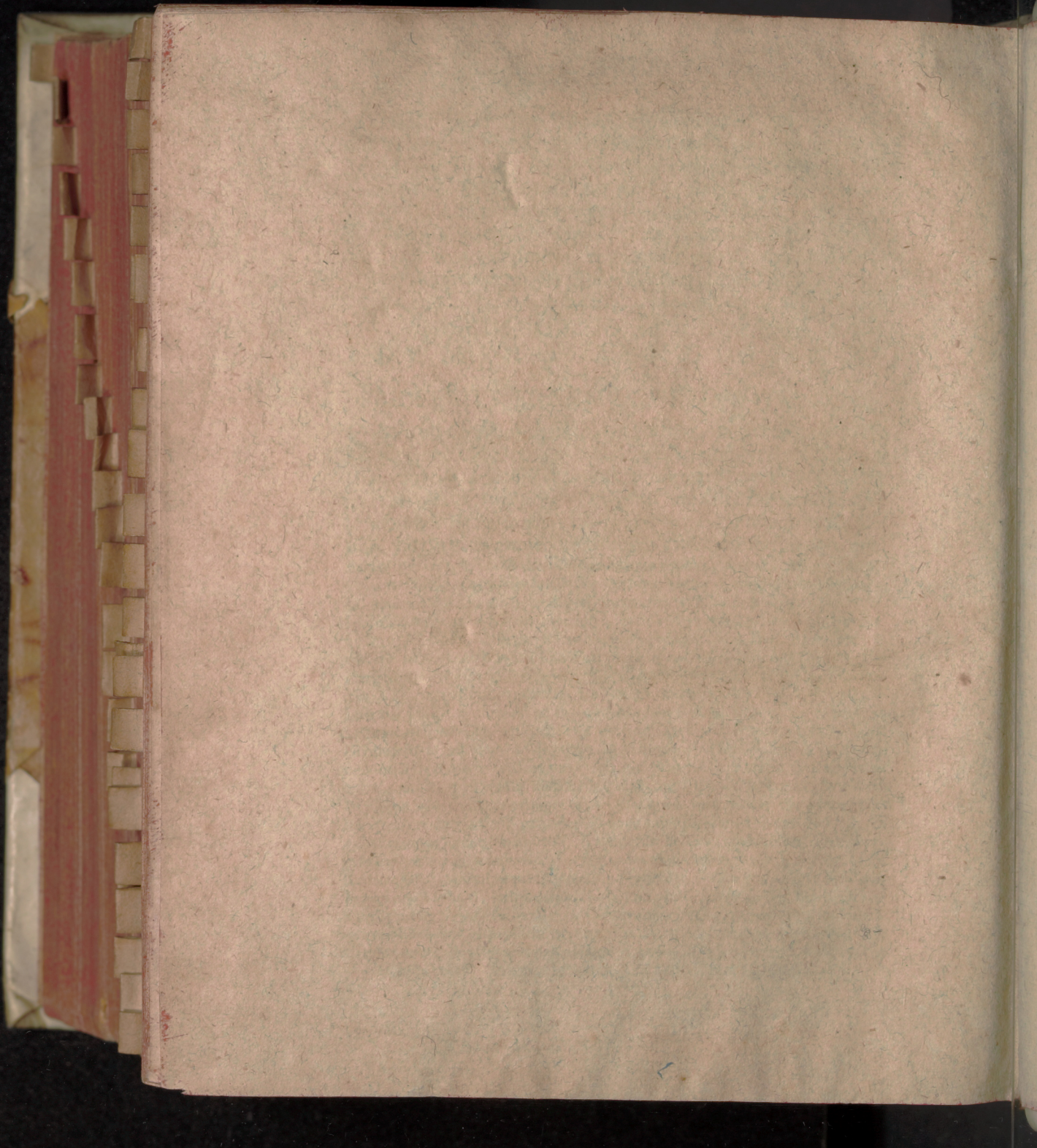
Vale. dabam Halae. d. XIX. Ian. MDCCLIV.

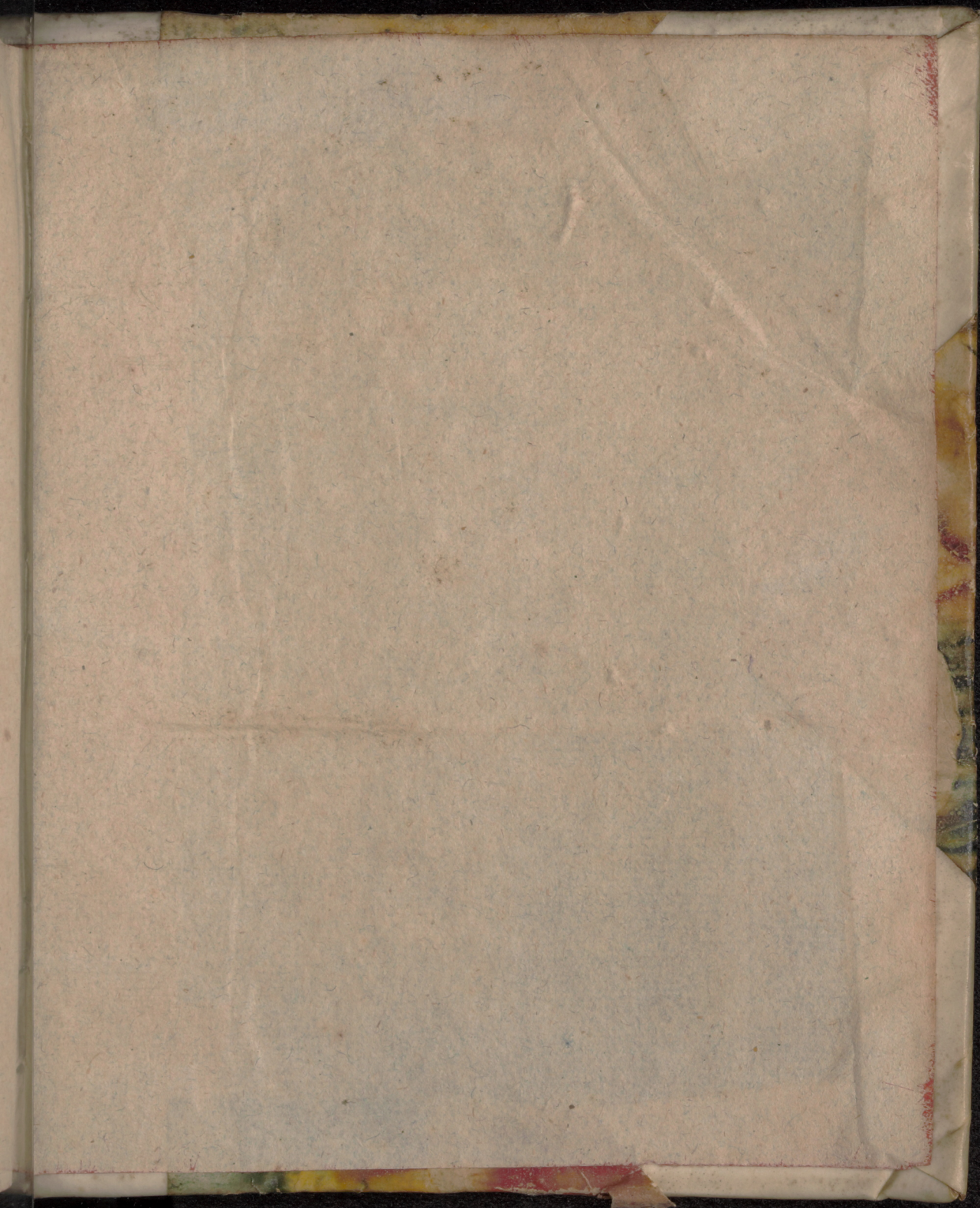

& virtutes sine meo monito manebunt, donec doctrina aestimantur. Unum tamen si reticerem, iniurius non, qui ex illius recordatione semper voluptatem capere summa, qua gaudes, quamque, cum Berolini in domicilio meus esses socius, toties hilari cum vultu per integritas, virtus in tantum laudanda, in quantum sano salutaris. Quod reliquum est, Triunum Nux rogo, ut TE per multos annos saluum & incolu-
er, Praxin TVAM fortunet & TE, de quo doctrinae TVA haud dubitare me finit, multorum aegrorum en. Interea maximopere TE rogatum volo, ut amorem, qui nullo modo hactenus sufflaminatus est, tum a me expectabis, quicquid ab homine TVI aman-
ectari poterit. Dabam, ad iter in patriam praecin-
Magdeburgicae die I. August. MDCCLVI.

RAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
CINO CANDIDATO
OMNIGENAM PRECATVR FELICITATEM
RECHT AVGVST. FRIDER. LOEPER,

BEROLIN. OPPONENS.

am totius fere Medicinae esse fundamentum, omnes
nostrae periti docuerunt, teque eandem fovere sen-
do in Dissertatione praesente a TE doctissime obser-
superque confirmat. Exquisite enim, antequam
VM prosequutus es, structuram organi exhibuisti,
maius sub coelo frigido demonstrare animus TIBI
uiquam id mirum erit, qui noverit, qua infatigabili
diligentia sectiones atque lectiones Celeberr. ME-
domicas frequentaveris. Hinc amicitia nostra, qua
ve saltem spatium frui mihi contigerit, tantos tamen
pi fructus, ut maximo cum dolore discessum prae-
N. Verum, quo minus in laudes TVAS excurrant
VA modestia prohibet. Interim gratulor TIBI, AMI-
ME, quod, confectis ex voto studiis academicis, sum-
salutari honores, tanquam praemia diligentiae TVAE,
Gratias TIBI ago habeoque maximas, quod me

TIBI

10 09 03 02 01 C7 B7 A7 C8 B8 A8 C9 B9

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B5 A5 20 18 17 16 11

Patch Reference numbers on ITT

Image Engineering Scan Reference Chart TE303 Serial No. 0311